Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_3_8.pdf | DOST. 29/01/26 10.02

POLSKIE PARTYKUŁY[1] MACIEJA GROCHOWSKEGA IN NEMŠKO-FRANCOSKI SLOVAR LES INVARIABLES DIFFICILES[2]

0 Če bi vsako delo predstavljalo množico zase, bi skupen presek v naslovu navedenih del nedvomno zaobjemal kar večino elementov obeh množic. Obe deli temeljita na obravnavi, analizi in razvrstitvi nepregibnih besednih vrst. (Zgoraj omenjeni presek bi torej lahko poimenovali nepregibne besedne vrste.)

Grochowski se nadalje oddalji od skupnega preseka in se osredotoči le na analizo členkov oz. na skladenjske in semantične lastnosti členkov, LID pa v nasprotju s pravkar omenjenim ostane na ravni vseh nepregibnih neslovničnih besed.[3]

1 Polskie partykuły

Grochowski začenja svoje delo[4] (1) s kratkim pregledom obravnav členkov po drugi svetovni vojni.[5] Sledijo (2) preučitev pojmovanja besednih vrst (in nadalje členkov) v slovarjih poljskega jezika,[6] (3) osnovno metodološko načelo slovnične in semantične razlage leksikalnih skupin, (4) načrt skladenjske delitve poljskih nepregibnih besed, ki predstavlja tudi srž dela, (5) natančnejša predstavitev skladenjskih lastnosti členkov, (6) semantične interpretacije nekaterih členkovih leksemov, (7) uvod v splošno semantično lastnost členkov ter (8) načela slovarskega opisa členkovih leksemov.

1.1 Nepregibne besede deli Grochowski na osnovi skladenjskih lastnosti v 14 skupin oz. vrst. Te so: 1. dopowiedzenia, 2. onomatopeje, 3. wykrzykniki predykatywne, 4. apele, 5. interiekcje, 6. przyimki, 7. relatory, 8. spójniki, 9. operatory trybu, 10. modyfikatory deklaratywności, 11. przysłówki, 12. operatory adnominalne, 13. partykuły, 14. operatory adnominalno-adwerbalne.

1.1.1 Dopowiedzenia (v Slovenski slovnici[7] (384–385), ustrezajo slovenskim členkom soglašanja, potrjevanja in zanikanja) so po Grochowskem izrazi kot *acha, ano, dobrze, jak żywo, jasne, naturalnie, nie, na pewno, oczywiście, rzecz jasna*, *tak, w istocie, właśnie, w porządku* (aha, tako je, dobro, kako resnično, jasno, normalno, ne, seveda, se razume, ja, v resnici, v redu) ... Njihova osnovna lastnost je zmožnost samostojnega nastopanja v širokem pomenu. Delujejo kot kontekstualno odvisna pripovedna poved (stalna sporočanjska oblika povedi), ki je bodisi trdilna bodisi nikalna.

Npr.: 1. Czy Jan jest rzeczywiście jedynym mężczyzną w tym zakładzie? *Tak*. – *W istocie*. – *Jak żywo*. – *Właśnie*. – *Otóż to*. – *Acha*. (Ali je Jan zares edini moški v tem pod-

[1] Maciej Grochowski, *Polskie partykuły*, Wrocław, Wydawnictwo Polskiej akademii nauk, 1986.

[2] René Métrich, Eugene Faucher, Gilbert Courdier, Les invariables difficiles, *Dictionnaire allemand-français des particules, connecteurs, interjections et autres »mots de la communication«*, Nancy, Université de Nancy, 1993. Odslej naprej označeno s kratico LID.

[3] LID jih je poimenoval besede sporočanja (fr. les mots de la communication).

[4] Natančneje se bomo osredotočili le na četrto, peto in sedmo poglavje.

[5] Navedeni so naslednji jezikoslovci: Anatol Mirowicz, Stanisław Szober, Miroslav Komàrek, Michał Jaworski, Danuta Buttler, Krystyna Pisarkowa, Zemon Klemensiewicz in Henryk Misz.

[6] *Słownik języka polskiego PWN*, red. M. Szymczak, t. I–III, Warszawa, 1978–1981; *Słownik języka polskiego PAN*, red. W. Doroszewski, t. I–XI, Warszawa, 1958–1969; *Mały słownik języka polskiego*, red. S. Skorupka, H. Auderska, Z. Łempicka, Warszawa, 1968.

[7] Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor, Obzorja, [3]1991; odslej SS.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_3_8.pdf | DOST. 29/01/26 10.02

jetju? Ja. – Zares. – Še kako res. – Tako je. – Povsem zagotovo. – Aha.) // 2. Mógłbym od jutra pójść na urlop? *Dobrze*. – *Jak najbardziej*. – *Zgoda*. – *W porządku*. (Bi šel lahko od jutri naprej na dopust? Dobro. – Absolutno. – Prav. – V redu.)

Velika večina obravnavanih izrazov je slovnično večfunkcijskih leksemov. Npr. *jasne* je lahko tudi pridevnik, *dobrze*, *naturalnie*, *tak*, *właśnie*, *przeciwnie* so lahko prislovi, *naturalnie, oczywiście, w istocie, właśnie* sodijo v skupino členkov...

1.1.2 Onomatopeje (v SS (386), ustrezajo medmetom, ki lahko opravljajo tudi vlogo povedka) so izrazi *buch, cap, cip-cip, hops, hopsasa*, *kukuryku, mee, plusk, tik-tak* (puh, cap, cop-cop, hops, hopsasa, kikiriki, mee, plusk, tik-tak) ... Rabljeni so samostojno in kontekstualno neodvisno. V nasprotju s predhodno obravnavanimi nepregibnimi besedami lahko opravljajo tudi vlogo dela pripovedne povedi.

Npr. 1. Mucha *bzz* pod sufitem. (Muha bzz pod stropom.) // 2. Ewa *chlup* do wody i już jest na drugim brzegu. (Eva hlup/hop v vodo in že je na drugem bregu.) // 3. Babcia *fik* z krzesła na ziemię. (Babica fik/hop s stola in že je na tleh.) // 4. A on *hyc* przez płot i już jest w ogrodzie. (In on smuk/hop čez plot in že je v vrtu.)

Zgoraj navedeni izrazi nimajo (v nasprotju z glagoli) slovnične kategorije časa in naklona.

1.1.3 Wykrzykniki predykatywne (v SS (398–399), ustrezajo velelnim medmetom) so izrazi kot *a kysz, baczność, cisza*, *dość, fora, jazda, marsz, precz, stop, wara* (beži, pozor, tišina, zadosti, ven, gremo, marš, stran, stop, proč) ... Od predhodne skupine nepregibnih besed se ločijo po zmožnosti oz. nezmožnosti nastopanja v določenih stalnih sporočanjskih oblikah povedi. Medtem ko onomatopeje nastopajo večinoma v pripovednih povedih, se wykrzykniki predykatywne pojavljajo le v nepripovednih povedih.

Npr. 1. Pluton *baczność*! (Pluton, mirno/pozor!) // 2. *Fora* za drzwi! (Marš ven /čez vrata/!)// 3. *Huzia* na nich! (Drži jih!) 4. *Jazda* do domu! (Marš/gremo domov!) // 5. *Marsz* do koszar! (Marš v kasarno!)

Nekateri zgoraj omenjeni izrazi so slovnično večfunkcijski. Leksemi *cisza, jazda, marsz, stop* lahko opravljajo vlogo samostalnika, *dosyć* in *dość* pa vlogo prislova.

1.1.4 Apele (v SS (400), ustrezajo zvalnicam in pozdravom) so izrazi *brawo, cześć, czuwaj, dobranoc, do widzenia*, *dzień dobry, ejże, hallo, hej, serwus, uwaga, wolnego* (bravo, živio, BP, lahko noč, na svidenje, dober dan, ej, halo, hej, servus, pozor, počasi) ... Uporabljeni so samostojno in kontekstualno neodvisno. Nikoli niso del povedi, lahko pa so uporabljeni skupaj s samostalnikom v zvalniški obliki.

1.1.5 Interiekcje (v SS (395) ustrezajo vzklikom) so *cholera, do diabla, Jezu, Jezus Maria, kurwa, psiakrew, psiamać, rany boskie* (/da bi te/ kuga, k vragu, Jezus, Jezus Marija, kurba, preklemano, mat kurja, za pet ran božjih) ... Od izrazov, poimenovanih apele, se ločijo (le) po tem, da ne morejo biti nikoli uporabljeni skupaj s samostalnikom v zvalniški obliki.

1.1.6 Pryimki (predlogi) so nesamostojno rabljeni, opravljajo tako kot vezniki in relatorji vezalno vlogo, zahtevajo, v nasprotju z vezniki in relatorji, določeno sklonsko obliko oz. imajo selektivno kategorijo sklona. Predlogi, prav tako v nasprotju z vezniki in relatorji, ne vežejo skladenjskih stavkov zložene povedi, pač pa so samo deli nominalne zveze.

Nekateri predlogi so slovnično večfunkcijski. Npr. leksemi *blisko*, *naokoło, obok, wokół, wzdłuż* (blizu/okoli, naokoli, zraven, okoli, vzdolž) so lahko prislovi, leksemi *bez (sam. bezeg / pred. brez)*, *koło* (sam. krog / pred. okoli), *niż* (sam. nižina / pred. kot), *poza*

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_3_8.pdf | DOST. 29/01/26 10.02

(sam. drža / pred. izven) samostalniki, leksemi *jako, niż, niżeli* (kot, kakor/kot, kakor/kot) pa vezniki ...

1.1.7 Relatory (v SS (367–368), ustrezajo oziralnim zaimkom in prislovom ter vprašalnim zaimkom in prislovom) so *dlaczego, dokąd, gdzie, jak, kiedy, odkąd*, *skąd, po czemu* (zakaj, do kod/do koder, kje/kjer, kot/kakor, kdaj/kadar, od kdaj/odkar) ... So nesamostojno rabljeni, ne zahtevajo določene sklonske oblike, opravljajo tako kot vezniki vezalno vlogo, zavzemajo skladenjsko mesto dela (člena) ene izmed vezanih enot (stavkov), v nasprotju z vezniki, ki niso del nobenega izmed vezanih stavkov.

Npr. 1. Nie umiał wrócić stamtąd, *dokąd* go Maria zaprowadziła. (Ni se znal vrniti od tam, kamor ga je peljala Marija.) // 2. Jan dotarł tam, *gdzie* ścieżka zaczyna piąć się stromo pod górę. (Janu je uspelo priti /je prišel tja, kjer se steza pričenja dvigati strmo v breg.)

Nekateri relatorji so večfunkcijski. Npr. leksem *kiedy* je trofunkcijski: 1. Nie potrafię przewidzeć, kiedy (relator) syn wróci. (Ne znam predvideti, kdaj se bo sin vrnil.) // 2. Nie wiem, czy wyjadę, kiedy (veznik) szef nie chce się na to zgodzić. (Ne vem, če bom odšla, ker/ko pa se šef noče strinjati.) // 3. Nie pamiętam, czy go kiedy (prislov) widziałem. (Ne spomnim se, da bi ga kdaj videl.)

1.1.8 Spójniki (vezniki) so nesamostojno rabljeni in ne zahtevajo določene sklonske oblike. Opravljajo tako kot relatorji in predlogi vezalno funkcijo, ne zavzemajo pa skladenjskega mesta dela (člena) nobene izmed vezanih enot (v nasprotju z relatorji).

1.1.9 Operatory trybu (v SS (385), ustrezajo spodbujalnim členkom) so izrazi kot *bodaj, bodajby, gdyby, niech*, *niechaj, niechby, oby, żeby* (da bi, da bi, ko bi, naj, naj, naj, da bi/vsaj, če/ko bi)... So nesamostojno rabljeni, ne nastopajo v pripovednih povedih (stalna sporočanjska oblika povedi), zahtevajo točno določeno slovnično obliko glagola. (Izrazi niech, niechaj, niechajże vstopajo v odnos izključno z glagolskimi oblikami sedanjega časa.) Ne vstopajo v skladenjsko razmerje s samostalnikom, pridevnikom in števnikom.

Npr. 1. *Bodaj* go cholera wzięła! (Da bi ga kuga!) // 2. *Gdyby* dało się to przewidzieć! (Ko bi se to dalo predvideti!) // 3. *Bodajby* go Pan Bóg skarał! (Da bi ga Bog kaznoval!) // 4. *Żebym* o tym więcej nie musiał mówić! (Da mi o tem ne bi bilo treba več govoriti!)

Veliko obravnavanih izrazov je večfunkcijskih. *Byle, byleby, gdyby, żeby* lahko opravljajo vezniško vlogo, *bodaj, bodajże* pa členkovo.

1.1.10 Modyfikatory deklaratywności (v SS (384–385), ustrezajo vprašalnim in nekaterim spodbujalnim členkom) so *aby, alboż, ale, cóż*, *czy, jakże, no, że* (da bi, ali/a, ali/vendar, kaj /neki, ali/a, kako, no, da) ... So nesamostojno rabljeni, ne nastopajo v pripovednih povedih (stalna sporočanjska oblika povedi) in ne zahtevajo, v nasprotju s predhodno skupino, točno določenih slovničnih oblik glagola.

Npr. 1. Ale ma poczucie humoru! (Ima pa smisel za humor! / Ta pa ima smisel za humor!) // 2. Cóż tak stoisz bezczynnie? (Kaj stojiš tako brezdelno?) // 3. Że on dał się tak nabrać! (Da se je pustil tako naplahtati!)

Velik del obravnavanih leksemov je slovnično večfunkcijskih. Npr. izrazi *aby*, *albo*, *ale, ażeby, co, czy, że* lahko opravljajo tudi vlogo veznika.

1.1.11 Przysłówki (prislovi) so nesamostojno rabljeni (v širokem pomenu), ne opravljajo vezalne vloge in lahko nastopajo v pripovednih povedih. Ne vstopajo v skladenjsko razmerje s samostalnikom, vstopajo pa v skladenjsko razmerje z glagolom in pridevnikom.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_3_8.pdf | DOST. 29/01/26 10.02

1.1.12 Operatory adnominalne (v SS (384), ustrezajo presojevalnim členkom) so *bez mała, blisko, niespełna, około, plus minus, tuż, wprost, z górą, ponad* (malodane, približno, manj kot, okoli, plus minus, tik, kar, več kot, prek)... So nesamostojno rabljeni in ne opravljajo vezalne vloge. V nasprotju s prislovi vstopajo v skladenjsko razmerje s samostalnikom (v neimenovalniški obliki), ne vstopajo pa v razmerje z glagolom (npr. v nasprotju s členki).

Npr. 1. *Tuż* przed bramą zaczepiła go jakaś kobieta. (Tik pred vrati ga je ustavila neka ženska.) // 2. Ruszył w drogę po *z górą* godzinnym postoju. (Na pot se je odpravil po več kot enournem postanku.) // 3. Jan założył jesionkę *wprost* na koszulę. (Jan je oblekel plašč kar čez srajco.)

Veliko obravnavanih izrazov je slovnično večfunkcijskih. Npr. *byle* opravlja tudi vlogo veznika, *lada* vlogo samostalnika ali predloga, *blisko*, *gdzieś* in *zaraz* pa lahko opravljajo vlogo prislovov.

1.1.13 Partykuły (v SS (384–385), ustrezajo členkom možnosti in verjetnosti, poudarnim členkom, izvzemalnim členkom, členkom zadržka, mnenja in domneve) so *bez wątpienia, bodaj, chociaż, chyba, głównie, jeszcze, już, między innymi, na przykład, nareszcie, nawet, nie, oczywiście, pewno, ponoć, przecież, przede wszystkim, przynajmniej, również, rzekomo, szczególnie, też, tylko, w istocie, właśnie, wreszcie, zaledwie, zawsze, z reguły, zwykle* (brez dvoma, nemara, vsaj, nemara/pač, predvsem/zlasti, še, že, med drugim, na primer, končno, celo, ne, jasno, najbrž, morda/pač, saj/vendar, predvsem, vsaj, tudi, baje, posebno, tudi, samo, v resnici, prav/ravno, končno, komaj, vedno, praviloma, navadno) ... Členki so nesamostojno rabljeni in ne opravljajo vezalne vloge. Vstopajo v skladenjsko razmerje s samostalnikom (v nasprotju s prislovi) in glagolom (v nasprotju s predhodno obravnavano skupino nepregibnih besed).

Npr. nawet (vstopa v skladenjsko razmerje s samostalnikom, ki nastopa/se pojavlja neposredno za njim): 1. *Nawet* Jan dostał od Marii kwiaty. (Celo Jan je dobil od Marije rože.) // 2. Jan dostał *nawet* od Marii (celo od Marije) kwiaty. // 3. Jan dostał od Marii *nawet* kwiaty (celo rože).

1.1.14 Operatory adnominalno-adwerbalne (v SS (384–385), ustrezajo dodajalnim členkom in členkom zadržka) so izrazi kot *aż, całkiem, ledwie, na wpół, niemal, odrobinę, prawie, trochę, wręcz, zgoła* (kar, popolnoma/povsem, komaj/ skoraj, napol, skoraj, malce, skoraj, malo, naravnost/prav, povsem) ... Obravnavani izrazi so nesamostojno rabljeni in ne opravljajo vezalne vloge. Vstopajo v skladenjsko razmerje s samostalnikom (v nasprotju s prislovi) in glagoli (v nasprotju s skupino izrazov, poimenovanih operatory adnominalne), ne vstopajo v skladenjsko razmerje z lastnimi imeni v imenovalniški obliki[8] (v nasprotju s členki).

Npr. 1. Piotr przyniósł Ewie wczoraj *aż* dziewięć tulipanów. (Peter je prinesel včeraj Evi kar devet tulipanov.) // 2. Pensji wystarcza jej *ledwie* na utrzymanie dziecka. (Plača ji zadostuje komaj za vzdrževanje otroka.) // 3. Pomidory były *na wpół* zielone. (Paradižniki so bili napol zeleni.) // 4. Ewa twarz miała niemal żółtą. (Eva je imela obraz skoraj rumen.) // 5. Kowalski to *po prostu* zwykły oszust. (Kowalski je naravnost/kratko malo navaden slepar.)

[8] Podobno velja tudi za slovenske ustreznike obravnavane skupine. Vendar pa bi po vsej verjetnosti skupino lastnih imen lahko razširili (vsaj v slovenski slovnici) na vse samostalnike v imenovalniški obliki. Izjemo predstavljajo le tisti samostalniki v imenovalniški obliki, ki opravljajo vlogo povedkovega določila.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_3_8.pdf | DOST. 29/01/26 10.02

Osnovna razlika, kot je bilo že omenjeno, med členki in obravnavanimi izrazi se odraža v zmožnosti oz. nezmožnosti vstopanja v skladenjsko razmerje z lastnimi imeni v imenovalniški obliki.

Npr. 1. *Nawet* (členek) Ewa nosi sukienki przed kolana. (Celo Eva nosi obleke nad koleni.) – členek celo (celo Eva) vstopa v skladenjsko razmerje z lastnim imenom v imenovalniški obliki. // 2. Również (členek) Wiśniewski jest łobuzem. (Tudi Wiśniewski je baraba.) // 3. Tylko (členek) Jan mieszka na strychu. (Samo Jan stanuje na podstrešju.) // 4. *Niemal (op. adn.-adw.) Maria jest aniołem. (*Skoraj/domala Marija je angel.) // 5. *Prawie (op. adn.-adw.) Jan mieszka na strychu. (*Skoraj Jan stanuje na podstrešju.) // 6. *Wręcz (op. adn.-adw.) Wiśniewski jest łobuzem. (*Naravnost Wiśniewski je falot.)

1.2 Skladenjske lastnosti členkov

Po Grochowskem imajo členki tako kot prislovi nestalen besedni red, v nasprotju s prislovi pa imajo spremenljivo tudi distribucijo, ki je odvisna od besednega reda. V pisanem besedilu vstopajo členki po pravilu v skladenjsko razmerje s tistim delom (členom) stavka, ki je neposredno za njihovo (členkovo) linearno pozicijo. V govorjenem besedilu pa igra pomembno vlogo glavni stavčni poudarek. Če se le-ta ne nanaša na del (člen), ki se nahaja neposredno za členkom, vstopa členek v skladenjsko razmerje z naglašenim delom (členom) in ne z delom (členom), ki je neposredno za njim (za členkom).

Če je členek na koncu stavka, vstopa v skladenjski odnos s členom, ki je neposredno pred njim. Npr. 1. Maria pożyczyła Piotrowi zegarek *chociaż*. (Marija je posodila Petru vsaj uro.) // 2. Jan dorobił się samochodu *nareszcie*. (Jan je prišel do avtomobila končno.)

Členki nadalje po pravilu ne vstopajo v skladenjsko razmerje s semantično praznimi izrazi, prav tako tudi ne z določenimi pretrganimi segmenti leksikalnih skupin. Npr. 1. Nowak *ponoć* jest łysy. (Nowak je morda plešast.) – členek *ponoć* v danem primeru vstopa v razmerje z zvezo *jest łysy* in ne z izrazom *jest*. // 2. Jaś ma *jeszcze* mleko pod nosem. (Jaś ima še (vedno) mleko pod nosom.) – členek *jeszcze* vstopa v skladenjski odnos s celo leksikalno skupino *ma mleko pod nosem*.

1.2.1 Tematsko-rematska struktura

Besedni red členkov in glavni stavčni poudarek oblikujeta tematsko-rematsko strukturo stavkov, ki vsebujejo določen členek. Členek tako opravlja v stavku vlogo rematizatorja. Člen (del stavka), pred katerim stoji členek ali pa kak drug člen, in je naglašen, je nadrejeni predstavnik reme danega stavka. Akcent igra prav tako odločilno vlogo v procesu določitve reme. Če je v dveh stavkih linearna pozicija členkov povsem enaka, pod naglasom pa se nahajata različna člena (dela stavkov), je tematsko-rematska struktura teh stavkov različna. Npr. 1. *Na pewno* ’Andrzej ma czarne włosy. (Zagotovo/zanesljivo ima Andrej črne lase.) in 2. *Na pewno* Andrzej ma cz’arne włosy. In obratno: če je v dveh stavkih linearna pozicija členka različna, pod naglasom pa se nahaja isti člen, je tematsko-rematska struktura teh stavkov ista.

1.2.2 Predlogi za ločevanje členkov od veznikov

Za konec določitve skladenjskih lastnosti členkov poda Grochowski še nekaj predlogov za razlikovanje členkov od veznikov:

a) Zmožnost vstopanja v skladenjski odnos z določenim členom (delom stavka) je lastna le členkom.
b) Zmožnost odpiranja dveh skladenjskih pozicij za stavke ali nestavčne tokove je lastna le veznikom.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_3_8.pdf | DOST. 29/01/26 10.02

c) Ustaljenost linearne pozicije v danem stavku je prisotna le pri veznikih.
d) Izraz, ki je v dani večstavčni povedi skladenjski člen (del) enega izmed stavkov vestavčne povedi, je gotovo veznik.
e) Izrazi, ki so po svoji naravi slovnično večfunkcijski, so lahko v konkretnih rabah zamenjani z drugimi enofunkcijskimi izrazi, ki pripadajo ali samo skupini členkov ali samo skupini veznikov.

1.3 Splošne semantične lastnosti členkov

Grochowski na osnovi semantičnih lastnosti členke deli v dve večji skupini, na (a) členke, ki povedo (neposredno) nekaj o razmerju sporočevalca do logične vrednosti sporočene sodbe/sporočenega mnenja, in na (b) členke, s pomočjo katerih ni nič povedano o razmerju sporočevalca do logične vrednosti sporočene sodbe/sporočenega mnenja.

Nadalje Grochowski deli skupino (a) na:

aa) členki, ki povedo, da sporočevalec ve, kakšno logično vrednost ima sporočena sodba/sporočeno mnenje, in sicer:

aaa) členki, ki povedo, da sporočevalec ve, da je sodba resnična/točna: *faktycznie, istotnie, naturalnie, oczywiście, rzeczywiście, w istocie* (dejansko, resnično, normalno, očitno, zares, v resnici) ...

aab) členki, ki povedo, da sporočevalec ve, da je sodba neresnična.

aaba) členki, ki sporočajo, da ne obstaja stanje stvari/ne obstajajo okoliščine, o katerem/o katerih se sporoča: *bynajmniej nie, nie, wcale nie, w ogóle nie* (sploh ne, ne, nikakor ne, sploh ne) ...

aabb) členki, ki sporočajo, da je z določenega vidika možno reči, da obstaja stanje stvari, o katerem se sporoča, vendar pa ni mogoče reči »obstaja«: *poniekąd, właściwie, w zasadzie* (do neke mere, pravzaprav, načeloma) ...

ab) členki, ki ne povedo, da sporočevalec ve, kakšna je logična vrednost sporočene sodbe/sporočenega mnenja.

aba) členki, ki povedo, da je sporočevalec prepričan o resničnosti sodbe/mnenja: *bez wątpienia, na pewno, niewątpliwie, z pewnością* (brez dvoma, gotovo, nedvomno, z gotovostjo) ...

abb) členki, ki povedo, da sporočevalec dopušča resničnost sporočene sodbe: *chyba, może, pewnie, przypuszczalnie, prawdopodobnie, zapewne* (nemara/pač, morda, najbrž, domnevno, verjetno, najbrž).

abc) členki, ki sporočajo, da sporočevalec ne prevzema odgovornosti za resničnost (tuje) sodbe, (ponovljene za nekom): *jakoby, podobno, ponoć, rzekomo* (kakor kaže, baje, zdi se, baje/kakor da) ...

Skupino (b) pa deli Grochowski na:

ba) členki, ki povedo nekaj o pogostosti nastopanja določenega stanja/določenih okoliščin, o katerem/o katerih se govori: *na ogół, niekiedy, czasem, przeważnie, zawsze, z reguły, zwykle* (nasplošno, včasih, včasih, večinoma, vedno, praviloma, ponavadi).

bb) členki, ki nič ne povedo o pogostosti nastopanja določenega stanja stvari/določenih okoliščin.

bba) členki, ki povedo nekaj o obstajanju nezdružljivosti med pričakovanim stanjem in realnim ali želenim stanjem.

bbaa) členki, ki sporočajo razmerje časovne posledice: *dopiero*, *jeszcze, już, nareszcie, wreszcie* (šele, še, že, končno, vendarle/končno).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_3_8.pdf | DOST. 29/01/26 10.02

bbab) členki, ki ne sporočajo razmerja časovne posledice: *bodaj, choć, nawet, przynajmniej, zaledwie* (vsaj, vsaj, celo, vsaj, komaj).

bbb) členki, ki nič ne povedo o obstajanju nezdružljivosti med pričakovanim stanjem in realnim ali želenim stanjem.

bbba) členki, ki sporočajo, da ne obstaja nobena druga množica predmetov in stanj z določenimi lastnostmi razen množice, o kateri se sporoča: *jedynie, tylko, wyłącznie* (edino, samo, izključno).

bbbb) členki, ki povedo, da sporočevalec razširja določeno množico predmetov ali stanj: *jeszcze, również, także, też* (še, enako, tudi, tudi).

bbbc) členki, ki sporočajo, da je razlikovani predmet (ali stanje) edini (edino) iz množice drugih predmetov (stanj), ki bi jih sporočevalec lahko omenil: *między innymi, na przykład* (med drugim, na primer) ...

bbbd) členki, ki sporočajo, da je razlikovani predmet v dani množici z določenega vidika prevladujoč oziroma da razlikovano stanje pripada določenemu predmetu v večji meri kot drugim predmetom: *głównie, przede wszystkim, szczególnie, w szczególności, zwłaszcza* (posebno/zlasti, predvsem, posebno, predvsem, zlasti/posebno) ...

2 Les invariables difficiles[9]

Avtorji LID[10] delijo lekseme na tri skupine: na polnopomenske besede, na slovnične besede in na besede sporočanja.[11] Le-te (besede sporočanja)[12] nimajo tako kot slovnične besede lastnega referenčnega pomena. V nasprotju s slovničnimi besedami pa ne služijo za izražanje slovničnih razmerij in tako ne sodelujejo pri vzpostavljanju višjih jezikovnih enot. Nadalje ne opravljajo funkcije tvorjenja propozicijske vsebine in ostajajo tako brez vplivanja na pogoje resničnosti; ne vnašajo posledic, ki bi vplivale na resničnost povedi/besedila. Npr. zamenjava leksema *prej* z leksemom *potem* bi v kateri koli povedi spremenila pomen povedi in tako torej pogoje, pod katerimi bi lahko rekli, da je vsebina pravilna (točna) ali nepravilna (netočna). Nasprotno pa zamenjava leksema *vendar* (npr. To se *vendar* ne dela!) z leksemi *ja*, *pač*, *pravzaprav* (npr. To se *pravzaprav* ne dela.) ne vnaša nikakršnih posledic, ki bi vplivale na pogoje resničnosti povedi/besedila. Zamenjava *vendar* z omenjenimi leksemi bi povzročila modifikacijo »vrednosti« govornega dejanja, ki se vzpostavi preko tvorjenja povedi/besedila. Zaradi omenjene zamenjave poved/besedilo po mnenju avtorjev LID ne izraža več istega namena (iste namere) komunikacije, ne izraža več istega odnosa sporočevalca, ne povzroča več istega učinka na prejemnika (sogovorca, sopisca) in zagotovo ne more biti več (poved/besedilo) uporabljena (uporabljeno) v istih pogojih (okoliščinah).

2.1 LID deli besede sporočanja v devet skupin. Te so: 1. les mots phrases et interjections, 2. les modalisateurs (Modaladverbien),[13] 3. les adverbes modaux (Modaladverbien),

---

[9] René Métrich, Eugene Faucher, Gilbert Courdier, *Les invariables difficiles*, *Dictionnaire allemand-français des particules, connecteurs, interjections et »autres mots de la communication«*, Nancy, Université de Nancy, 1993. Odslej citirano s kratico LID.

[10] Pregledali bomo uvodni teoretični del slovarja.

[11] Fr. Les mots de la communication.

[12] Primeri nekaterih besed sporočanja: 1. (nem.) *aber*: Der hat aber einen Bart! (Ta pa ima brado!), 2. *also*: Also das hätt' ich nicht von ihm erwartet! (Tega pa (že) ne bi od njega pričakoval!), 3. *doch*: Das gehört sich doch nicht! (To se vendar ne spodobi!), 4. *freilich*: Freilich hat er es gesagt! (Seveda je to rekel!), 5. *überhaupt*: Und überhaupt: was suchen Sie hier? (Sploh pa, kaj iščete tukaj?) 6. *tja*: Tja, das ist eine schwierige Frage. Hja, to je težko vprašanje.).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_3_8.pdf | DOST. 29/01/26 10.02

4. les appréciatifs (Modaladverbien), 5. les particules de mise en relief (Gradpartikeln), 6. les particules graduatives (Steigerungspartikeln), 7. les adverbes connecteurs (nem. Konjunktionaladverbien), 8. les particules connectives (Gliederungspartikeln), 9. les particules modales (Abtönungs- ali Modalpartikeln).

2.1.1 Les mots-phrases in interjections (v SS (384–389), ustrezajo deloma členkom potrjevanja in nesoglašanja deloma medmetom) so *ja, nein, doch; ach*, *aha, oho* (ja, ne, pač; ah, aha, oho) ... Navedeni izrazi so samozadostni za tvorbo ekvivalentov samostojne povedi. V nasprotju z drugimi leksemi jezika, ki so lahko uporabljeni samostojno le pod pogojem, da so v mislih vključeni v zgradbo (npr. Wann kommst du? – Morgen. = Ich komme morgen.),[14] pa prave »les mots-phrases« (izrazi v vlogi povedi) ne zahtevajo nikakršne postavitve okvirne povedi. V nekem smislu jo celo prepovedujejo, saj ostajajo vedno zunaj povedi, ko je le-ta dejansko obnovljena. Npr. Kommst du auch? – *Ja.* / Ja, ich komme auch.[15] (*Ja* je v navedenem primeru izključen iz povedi, ki dopolnjuje odgovor.)

2.1.2 Les modalisateurs (v SS (384–385), ustrezajo členkom možnosti in verjetnosti) so izrazi kot *vielleicht, wahrscheinlich*, *möglicherweise* (morda, verjetno, mogoče) ... Označujejo stopnjo verjetnosti ali resničnosti, ki jo sporočevalec pripisuje povedi/besedilu. Npr. Er war an diesem Tag *vielleicht / wahrscheinlich / möglicherweise* in Nancy. (Tistega dne je bil morda / verjetno / mogoče v Nancyju.)

Nekateri izmed obravnavanih izrazov so večfunkcijski. Tako lahko leksem *vielleicht* opravlja tudi vlogo modalnega členka (la particule modale). Npr. Du bist *vielleicht* ein komischer Kerl! (A se ti mogoče norčuješ!)

2.1.3 Les adverbes modaux (V SS (384–385), ustrezajo delno členkom potrjevanja ali soglašanja) so leksemi *bekanntlich*, *eigentlich, offensichtlich, wirklich, tatsächlich* (znano, pravzaprav, očitno, resnično, dejansko) ... Razlika med modalizatorji (les modalisateurs) in modalnimi prislovi (les adverbes modaux) je precejšnja. Prvi so na nek način obrnjeni navznoter, v samo poved, in onemogočajo trdilno moč povedi. Modalni prislovi pa so nasprotno obrnjeni navzven in predstavljajo trditev na tak ali drugačen način. Npr. leksem *wirklich* (Er war an diesem Tag *wirklich* in Nancy.)[16] poudarja resničnost trditve znotraj konteksta, kjer je omenjena poved posredno ali neposredno postavljena v dvom.

2.1.4 Les appréciatifs (v SS (384), ustrezajo delno členkom čustvovanja) so *leider, glücklicherweise, hoffentlich* (žal, na srečo, najbrž/upam) ... Zaznamujejo govorčevo/pisčevo čustveno reakcijo glede na vsebino povedi/besedila. V omenjeno skupino pa avtorji uvrščajo tudi izraze kot *begreiflicherweise, dummerweise*, *logischerweise, paradoxerweise, sonderbarerweise* (razumljivo, neumno, logično, paradoksalno, nenavadno) ... Le-ti ne izražajo reakcije čustvenega značaja pač pa intelektualnega. Npr. 1. *Hoffentlich* kommt er. (Upam, da pride.) *// 2.* Er würde es mir *begreiflicherweise* übelnehmen. (Razumljivo je, da bi mi to zameril.)

2.1.5 Les particules de mise en relief (v SS (384), ustrezajo poudarnim členkom) so izrazi kot *allein, auch*, *ausgerechnet, besonders, eben, erst, lediglich, noch, nur*, *schon*

---

[13] V nemški klasični slovnici sodijo v skupino modalnih prislovov (Modaladverbien) tako »les modalisateurs«, »les adverbes modaux« in »les appréciatifs«.

[14] Kdaj prideš? – Jutri. = Jutri pridem.

[15] Prideš tudi ti? – Ja. / Ja, tudi jaz pridem.

[16] Tistega dne je bil resnično v Nancyju.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_3_8.pdf | DOST. 29/01/26 10.02

(samo, tudi, ravno, posebno, ravno, šele, zgolj, še, samo, že) ... V nasprotju s predhodnimi tremi skupinami se poudarjalni členki nanašajo le na del (člen) povedi (stavka) in ne na celo poved (kot se lahko nanašajo modalizatorji, modalni prislovi in izrazniki čustvenih in logičnih reakcij sporočevalca.) Npr. 1. *allein*: *Allein* er kann uns helfen. (Samo on nam lahko pomaga.) // 2. *auch*: *Auch* die Oma fährt Motorrad. (Tudi stara mama vozi motor.) // 3. *ausgerechnet*: Warum muß er *ausgeregechnet* heute kommen! (Zakaj mora priti prav danes!) // 4. *schon*: *Schon* der Gedanke daran machte ihn nervös. (Že misel na to ga je delala živčnega.)

2.1.6 Les particules graduatives (v SS (343–345, 384), ustrezajo deloma prislovom lastnosti/mere deloma poudarnim členkom) so *annäherend, ausgesprochen, außerordentlich, fast, sehr, vollkomen, ziemlich* (približno, izrazito, izredno, skoraj, zelo, popolnoma, precej/skoraj) ... V nasprotju s predhodno skupino (les particules de mise en relief) se obravnavani izrazi ne morejo nanašati na kateri koli del (člen) povedi (stavka). Nanašajo se lahko le na določen del ali sintagmo s predikativno vrednostjo oz. nanašajo se lahko le na glagol (glagolsko zvezo) in pridevniško besedo z možnostjo stopnjevanja.

2.1.7 Les adverbes connecteurs (približujejo se jim navezovalni členki v SS (384)) so *daher, dafür, deshalb, deswegen, allerdings, außerdem, immerhin, ohnehin, schließlich, trotzdem* (zato/torej, zato/saj, zato, zaradi tega, seveda, poleg tega, vendar/vseeno pa, tako ali tako, končno, kljub temu/vendar)... Njihovo posebnost označuje že samo poimenovanje (les adverbes connecteurs, vezalni prislovi). S prislovi jih veže njihovo skladenjsko vedenje, z vezniki pa funkcija povezovanja dveh stavkov. Večina izmed njih izraža časovne ali logične odnose (vzrok, način, dopustnost), ki se nanašajo na zunajjezikovno resničnost. Ne izražajo odnosa med sporočevalcem, prejemnikom, povedjo/besedilom in govornim položajem. Npr. 1. *allerdings*: *Ja, sie haben ihn besuht, allerdings nur sehr kurz.* (Ja, obiskali so ga, seveda zelo na kratko.) // 2. *immerhin*: Nun gut, aber du hättest *immerhin* anrufen können. (No dobro, vendar bi lahko vseeno poklical.) // 3. *schließlich*: Sei nicht so grob zu ihr, *schließlich* ist sie deine Mutter. (Ne bodi tako nevljuden do nje, končno je tvoja mama.) // 4. *übrigens*: Ich weiß es nicht. *Übrigens* geht es dich nihts an! (Ne vem. Sicer se te pa to nič ne tiče!)

2.1.8 Les particules connectives (ustrezajo deloma prirednim veznikom v SS (379–380), deloma govornim signalom[17] se delijo na dve skupini. V prvi so izrazi kot *genauer gesagt, kurz, also, das heißt, und zwar, nämlich* (natančneje rečeno, na kratko, torej, se pravi, in sicer, namreč) ... Sporočevalec z omenjenimi členki posega na raven sporočenih informacij v povedih, posega na raven, kjer so informacije pretrgane in sporočene. Preko tega jih (informacije) sporočevalec postavi (poveže) v jezikovne enote. Govorec/pisec lahko s pomočjo obravnavanih členkov preoblikuje, pojasni informacijo, uvaja omejitev informacije, dopolni ali natančneje določi informacijo. Npr. 1. *also*: Es waren vier Flaschen, *also* drei Liter. (Bile so štiri steklenice, torej trije litri.) // 2. *das heißt*: Ich werde ihm Bescheid sagen, *das heißt*, wenn ich ihn noch erreichen kann. (Natančno bom povedala, se pravi, če ga le še lahko dosežem/dobim.) // 3. *und zwar*: Er hat es versucht, *und zwar* schon dreimal. (Poskusil je, in sicer že trikrat.)

Druga skupina obravnavanih izrazov ne vstopa na področje organizacije informacije, pač pa na področje samega sporočanja. Z njimi sporočevalec vključi, zaključi, preusmeri

[17] Živa Gruden, *Poglavje iz govornega jezika tržaških Slovencev: Govorni signali*. Diplomska naloga na Oddelku za slovanske jezike in književnosti. Ljubljana – Trst, 1975.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_3_8.pdf | DOST. 29/01/26 10.02

ali spoji poved/besedilo v kontekst oz. s kontekstom. Druga skupina lahko tudi obvešča o govorčevih čustvih, o njegovih mislih in namerah, ki jih prikriva, ter o govorčevem stališču glede sogovorca.

V to skupino sodijo izrazi: *also, ja, nicht (ne), nun, tja* (torej, ja, a ne, torej, hja) ... Npr. 1. *also*: *Also*, ich muß jetzt gehen. Tschüs! (Torej, sedaj moram iti.) // 2. *ja*: *Ja*, das ist eine schwierige Frage, wissen Sie... (Ja, to je težko vprašanje, veste...) // 3. *nicht (ne)*: So war es doch, *nicht (ne)*? (Tako je bilo, ali (a) ne?

Kot je razvidno iz primerov, so izrazi druge skupine izključeni iz povedi, na katero se nanašajo oz. so ločeni (v pisanem besedilu) od povedi z vejico.

2.1.9 Les particules modales (v SS (384), ustrezajo večinoma členkom zadržka) so izrazi kot *aber, auch, denn, doch*, *eben, ja, mal, schon* (pa/vendar, vendar, torej, vendar, pač, saj/vendar, daj/no, že) ... Vsi navedeni izrazi so grafično in prozodično popolnoma vključeni v stavek, v katerem so uporabljeni, vendar pa ne zavzemajo položaja dela stavka oz. ne zavzemajo skladenjskega položaja v stavku. Njihova uporaba je skladenjsko vedno neobvezna. (Njihova odstranitev iz stavka nikoli ne privede do slovnične nepravilnosti.) Npr. 1. *aber*: Du bist *aber* groß geworden! (Ti si pa zrasel!) // 2. *doch*: Peter, Berlin liegt *doch* nicht am Rhein! (Peter, Berlin vendar ne leži ob Renu!) // 3. *eben*: So ist es *eben* im Leben! (Tako je pač v življenju!) // 4. *etwa*: Du hast doch nicht *etwa* Angst davor? (Pa te ja ni tega strah?) // 5. *schon*: Peter wird den Weg *schon* finden! (Peter bo že našel pot!)

Sporočanjske funkcije modalnih členkov so različne. Osnovni vlogi sta:

1. določanje ali modifikacija ilokutivne vrednosti povedi. Npr. *auch*: Warum hast du ihn *auch* geärgert? (Zakaj si ga vendar jezil? / Zakaj si mu vendar nagajal?) – govorec s pomočjo modalnega členka pojasni vzrok udarca (brat ali prijatelj je otroka brcnil, ker ga je le-ta jezil) in ne sprašuje, zakaj je otrok brata/prijatelja jezil.
2. izražanje sporočevalčevega odnosa do vsebine povedi/besedila ali do prejemnika. Npr. *doch*: Das gehört sich *doch* nicht! (To se vendar ne spodobi!)

Večina obravnavanih členkov lahko pripada tudi drugim besednim vrstam, npr. veznikom, poudarjalnim členkom, modalizatorjem ...

Npr. *auch*:

– vezalni prislov: Er hatte keine Lust, *auch* war es zu spät. (Ni se mu ljubilo, pa tudi prepozno je bilo.)
– poudarni členek: *Auch* dir hätte es passieren können. (Tudi tebi bi se lahko to zgodilo.)
– modalni členek: Warum hast du *auch* nichts gesagt! (Zakaj vendar nisi nič rekel!)

3 Sklepna misel

Če skušamo podati primerjavo med obravnavanima deloma, lahko ugotovimo, da je med njima kar precej razlik (ne da bi pri tem seveda upoštevali skladenjskih in drugih razlik med jezikoma, ki sta jih deli preučevali). Medtem ko se (1) glavno vodilo delitve nepregibnih besed pri Grochowskem nahaja predvsem na skladenjski ravni (oz. na zmožnosti vstopanja v skladenjsko razmerje z določenimi besednimi vrstami v vlogi stavčnih členov) in na ugotavljanju zmožnosti nastopanja v določenih stalnih sporočanjskih oblikah povedi, ki je prisotno predvsem pri analizi prvih treh skupin nepregibnih besed, se pri LID nahaja večinoma na pomenskofunkcijski ravni. To se še posebno dobro vidi pri obravnavi izrazov, ki jih LID poimenuje kot modalizatorje in modalne prislove, poljski avtor pa kot členke. Grochowski omenjene lekseme (npr. mogoče, verjetno, zagotovo, jasno) združi v skupino členkov na osnovi njihove zmožnosti vstopanja v skladenjsko razmerje s samostalniško besedo in glagolom. LID pa jih, kot je bilo že omenjeno, zaradi različnih pomenskofunkcij-

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_3_8.pdf | DOST. 29/01/26 10.02

skih ravni (modalizatorji označujejo stopnjo verjetnosti ali resničnosti, modalni prislovi pa omogočajo trdilno moč povedi) deli v dve samostojni skupini.

Nadalje se razhajanje med obravnavanima deloma zelo dobro vidi tudi pri (2) analizi leksemov, ki so samozadostni za tvorbo ekvivalentov samostojne povedi. Medtem ko jih LID zaradi že omenjene samozadostnosti tvorjenja ekvivalentov samostojne povedi združi v skupno vrsto, ki jo poimenuje les mots-phrases,[18] jih Grochowski, na osnovi njihovih zmožnosti nastopanja v določenih stalnih sporočanjskih oblikah povedi in vstopanja v skladenjsko razmerje z določenimi besednimi vrstami v vlogi stavčnih členov, deli kar v pet različnih samostojnih skupin nepregibnih leksemov (dopowiedzenia, onomatopeje, wykrzykniki predykytywne, apele in interiekcje).

Naslednja ugotovitev pri primerjanju Poljskih členkov in LID se odraža na (3) neobravnavanju in neuvrstitvi določenih vrst nepregibnih besed. Poljski avtor izrazov kot niestety, na szczęście (členki čustvovanja po terminologiji SS) in najpierw, następnie, tymczasem, skądinąd itd. (besedilni povezovalci, povezovalni členki) zaradi težav,[19] ki jih ti leksemi pri uvrščanju v določeno nepregibno besedno vrsto na temelju skladenjske klasifikacije povzročajo, ni uvrstil v nobeno skupino oz. vrsto nepregibnih besed. Izrazov niestety, tymczasem, następnie in drugih leksemov, ki opravljajo podobne funkcije, v tako nadrobnem pregledu nepregibnih besed (14 vrst nepregibnih besed) ni najti, saj jih je avtor hote izpustil.[20]

Na koncu primerjave se zastavlja vprašanje, kateri vidik razvrščanja nepregibnih besed v obravnavanih delih je za analizo in obravnavo omenjenih leksemov učinkovitejši, primernejši in temeljitejši. Nedvomno lahko trdimo, da sta za tako zahtevno delo potrebni in nujni tako skladenjskofunkcijska raven kot pomenskofunkcijska raven. LID je pri svojem delu temeljil predvsem na pomenskofunkcijski ravni. Resda je zaobjel vse vrste nepregibnih neslovničnih besed in je tako na nek način popolnejši v primerjavi s Poljskimi členki, vendar obstaja vseskozi odprto in nerešeno vprašanje skladenjskega vedenja obravnavanih leksemov. Na pravkar postavljeno vprašanje je skušal odgovoriti Grochowski, ki pa je na osnovi skladenjskofunkcijske analize iz obravnave izpustil dve vrsti nepregibnih besed.

Mojca Smolej
Filozofska fakulteta v Ljubljani

[18] Dobesedno bi to lahko prevedli kot besede-povedi.

[19] Žal avtor ni natančneje predstavil težav, ki so mu jih povzročali omenjeni leksemi.

[20] Skladenjska kvalifikacija veliko poljskih nepregibnih leksemov povzroča težave, ki jih v tej knjigi nisem razrešil. Nisem predlagal prav nobene skladenjske kvalifikacije naslednjih leksemov: nadto, najpierw, na razie, następnie, na szczęście, niestety, notabene, skądinąd, tymczasem, zarazem, zresztą (Grochowski: 62).